

Ordförande: professor Lars Werin

Deltagare i debatten: f statsrådet Gunnar Sträng, professor Erik Lundberg och tekn dr Tore Browaldh

Nationalekonomiska föreningens 100-årsjubileum

Ordföranden:

Det är en stor dag för vår förening då vi nu uppnår mogen ålder, 100 år. Tillåt mig därför — med anledning av dagens betydelse — att innan vi släpper loss den debatt som är huvudpunkten vid dagens sammanträde, berätta något lite ur föreningens historia. Jag skall göra en snabb och något våghalsig flygtur över de gångna 100 åren.

För att börja från början var det den 29 januari 1877 som en samling herrar — på den tiden var det självklart att det bara var folk av mankön — träffades på hotell Rydberg här i Stockholm för att diskutera om man skulle bilda en nationalekonomisk förening. Den som stod för kallelsen var Carl Fredrik Wærn, president i kommerskollegium och f d finansminister.

Vi vet från en uppsats av en annan av stiftarna, bankmannen Henrik Palme, som blev föreningens förste sekreterare, att diskussionens vågor gick höga vid detta sammanträde om vilken inriktning föreningen skulle ha. Den ursprungliga tanken hos flera av stiftarna tycks ha varit att föreningen framför allt skulle arbeta för klassiskt liberala frihandelsidéer, till försvar för frihandeln mot den framträngande protektionismen. Men den åsikt som segrade vid sammanträdet var att föreningen skulle vara, som Palme uttrycker det i sin uppsats, konfessionslös.

Om föreningen har lyckats med denna strävan får de avhandlingar i idé- och lärdomshistoria utvisa som man får hoppas så småningom kommer att skrivas om föreningen. Men var och en som gör sig mödan att bläddra i föreningens annaler skulle nog bli ganska förvånad, om dessa avhandlingar kom fram till någon annan slutsats än den att föreningen har lyckats mycket väl i sin strävan till konfessionslöshet.

Det är möjligt att stiftarna egentligen avsåg att föreningen skulle bedriva flera olika aktiviteter. Men redan från början blev det diskussioner om aktuella ekonomisk-politiska frågor, inledda av föredrag, som blev det helt dominerande. Man kan säga att föreningens historia är dess debatters. Det är först under de allra senaste åren, i och med tillkomsten av tidskriften Ekonomisk Debatt, som verksamhetssfären har bredats ganska avsevärt.

I början övervägde det praktiska livets folk i debatterna, men rätt snart blev föreningen minst lika mycket ett forum, där de praktiskt verksamma nationalekonomerna kunde möta de akademiskt verksamma till överläggningar om dagens frågor. Meningarna mellan dessa båda grupper har, som sig bör, brutit sig. Men det är intressant att konstatera, att universitetsfolket aldrig har beskyllts för att tala ett vetenskapligt fikon-

språk i denna förening. Och praktikerna har aldrig beskyllts för att dra fördel av sin inblick i institutionella förhållanden och komplikationer och använda den som tillhygge. Vi brukar ta det som självklart i föreningen, att det skall förhålla sig på det sättet, men det är inte självklart att två grupper med så skilda erfarenhetsfärer och så olika arbetsfält, utan att tumma det minsta på kraven i sin egen verksamhet, kan hålla en kanal öppen för fortlöpande fruktbart samarbete och meningsutbyte om centrala samhällsfrågor, så som sker i vår förening. Den typ av rationellt analyserande samhällsdebatt som blivit tradition hos oss är något fint och stort, något som vi har all anledning att vara stolta över.

Att berätta föreningens historia på några få minuter är inte möjligt, och jag skall därför bara helt fräckt plocka lite slumpmässigt i handlingarna. Man finner då bl a att många av de problem som tagits upp för länge sedan är precis lika aktuella i dag. Ämnet för det inledningsanförande Eli Heckscher höll år 1908 — det första i en lång rad av föredrag, som Eli Heckscher höll i föreningen — var "Betydelsen av nationalekonomisk utbildning för statsförvaltningen och näringslivet". Det gällde att plädera för att nationalekonomi skulle ha en fast plats i universitetens utbildning, som komplettering av och motvikt till juridiken. Man vill kanske inbilla sig att den frågan är slutgiltigt löst och inte längre är aktuell. Men den är tyvärr i högsta grad aktuell, eftersom vi just nu är inne i en period då nationalekonomin återigen skrotas som utbildningsämne vid universiteten. Vi får överväga att ta upp Heckschers ämne en gång till på vår dagordning.

Låt mig efter Eli Heckschers första föredrag i föreningen nämna Gustaf Cassels första föredrag, hållet år 1904. Det handlade om inkomstskattens revision. Också det är ett ämne som är precis lika gångbart i dag!

Jag går vidare efter samma urvalsprincip, och ser på första gången Bertil Ohlin uppträdde i föreningen. Det var inte som föredragshållare, utan som debattör. Året var 1922, dvs för 55 år sedan. Bertil Ohlin — som jag har glädjen att se här framför mig i kväll — var då en ung studerande. Ämnet var "Avskrivningar vid föränderligt penningvärde" — och kunde precis lika gärna ha tagits upp i föreningen nu i år. Första gången Ernst Wigforss framträdde i föreningen var med ett föredrag år 1923 om

industriell demokrati; även det som vi vet hyperaktuellt i dag.

Det finns andra ämnen som nu tycks vara utspelade, även om man aldrig kan vara hundra procentigt säker på den punkten. Första gången Knut Wicksell uppträdde som debattör i föreningen var år 1891. Ämnet var "Hemstadsförslag i Tyskland", och man får väl säga att det verkar något litet passé. Att Wicksell sedan, liksom de andra debattörer jag nämnt, återkom många gånger med ämnen av den största betydelse, det vet vi alla.

En fråga som spelade en viktig roll i föreningen i dess första skede och som också är borta ur bilden numera — det förefaller i varje fall så, även om man som sagt aldrig kan vara riktigt säker, sett på litet längre sikt — var om riksbanken skulle ha sedelmonopol. Striden stod hård mellan dem som höll på att riksbanken skulle ha sådant monopol, bl a Hans Forsell, historiker, finansminister och ämbetsman, och dem som höll på de privata bankernas rätt, främst bankdirektör A O Wallenberg. Men det viktigaste ämnet under föreningens första decennier var naturligtvis den kamp mellan frihandel och protektionism, som jag redan varit inne på. Det ämnet är kanske inte aktuellt i dag i exakt den antingen/eller-form det hade då — tullar eller icke tullar — men formulerad som frihandel kontra diverse typer av mer eller mindre dold protektionism är ju ämnet onekligen av högsta aktualitet.

När man läser protokoll från föreningens debatter i bankfrågan och tullfrågan — eller bankfejden och tullstriden, som man då sade — finner man att det allt som oftast var rätt hårda tag. Jag har sagt mig när jag läst här och där i protokollen, att vi kanske har blivit litet mera belevade i föreningen nu på senare år. Om det sedan är på gott eller ont vill jag låta vara osagt!

En annan gång som världshandelsproblemen var uppe — och nu tar jag ett rejält steg framåt i tiden — var 1946, då Gunnar Myrdal i egenskap av handelsminister talade om världshandels återuppbyggnad och svensk handelspolitik. Det är ett av de sammanträden som gått till hävderna, och av flera skäl. Det var ett spännande föredrag; det var så eleganta riposter mellan Gunnar Myrdal och Eli Heckscher i diskussionen efteråt; och vidare förebådade Myrdal importregleringen. Enligt uppgift — jag vet inte om den är sann, det framgår inte av protokollet — smög sig den ena närings-

livsrepresentanten efter den andra ut från sammanträdeslokalen och ringde in sina importorder. Detta, säger jag mig, är kanske ett av de tillfällen då föreningen på ett ovanligt direkt sätt lyckats påverka det ekonomiska skeendet!

Jag handskas i denna snabböverblick något vårdslöst med föreningens stora debattörer. Jag har slumpmässigt plockat ut prestationer, som väl ibland är något perifera. Jag gör detta dels för att inspirera er att själva gräva i föreningens förhandlingar, som verkligen utgör en guldgruva, dels för att rekommendera er att inte bara skaffa — det är ju självklart — utan även läsa den samling av uppsatser om ekonomisk debatt och ekonomisk politik som kommer ut i höst som ett led i föreningens jubileumsfirande.

Men jag skall ta ett par notiser till. Jag går i strängt föreningskronologisk ordning och närmar mig nu Erik Lundberg. Erik Lundberg höll sitt första föredrag i föreningen 1939; ämnet var "Den ekonomiska politikens möjligheter. Några synpunkter med ledning av de senaste årens erfarenheter från olika länder". Inför dagens debatt har jag läst igenom förhandlingarna från det sammanträdet, och det är tre saker som jag vill ta fram. Den första är att det i detta föredrag inte fanns någonting alls av den alltför starka koncentration på finanspolitik som vi sedermera har beskyllt nationalekonomin från Keynes och ett par decennier framåt för. Tvärtom gav föredraget en fin syntes av finanspolitik och penningpolitik. Det andra som jag vill peka på är att redan detta föredrag innehöll några "Lundbergianismer" av det slag som alla vi nationalekonomer kommit att älska under årens lopp. Det tredje, och kanske skojigaste, är Eli Heckschers kommentarer i diskussionen efteråt. Han sade ungefär som så, att det föredrag som docent Lundberg hade hållit var inom sin ram bra. Felet var bara att det inte tog upp de verkliga problemen — det hade alltför mycket karaktär av ekonomiskt seminarieämne. Jag tänkte, när jag läste detta, att det är *precis* vad Erik Lund-

berg brukat säga till oss akademiska nationalekonomer i en något yngre generation. Och jag sade mig: Nu vet jag var Erik Lundberg har fått det från! Det är den traumatiska upplevelsen från år 1939 som ligger bakom! Nu vill jag bara fastslå, att omdömet var felaktigt redan första gången det fälldes — av Eli Heckscher år 1939.

Det är inte modernt att gradera folk och utdela betyg. Men det är förklarligt att man en dag som denna, bland alla de personer som gjort stora insatser för föreningen, vill försöka plocka ut dem som har burit det allra tyngsta lasset. Jag har gjort djupborrande arkivstudier och använt den finaste indexteori, där det gällt att väga samman inledningsföredrag och debattinlägg. Jag har då kommit fram till att hur man än labore-rar med vikterna, blir det två namn som kommer i topp: Eli Heckscher och Gunnar Sträng. Det har vi alla bara att tacksamt erkänna. Med någon tillspetsning kan man säga, att för väldigt många människor har Nationalekonomiska föreningen under en följd av år varit Gunnar Sträng, varit en lång följd av härliga budgetdebatter med Gunnar Sträng som inledare. I dem har Gunnar Sträng alltid fått sista ordet. Men nu är räkenskapens timma kommen för Gunnar Sträng i Nationalekonomiska föreningen! Vi är glada att du ställer upp en gång till för föreningen, liksom så många gånger tidigare.

Så kommer jag till Tore Browaldh, och här föreligger ett egenartat och oförklarligt förhållande. Tore Browaldh har, såvitt jag kunnat finna, aldrig tidigare framträtt i föreningen. Här har föreningens styrelse schabblat! Jag kan bara anknyta till vad en stor skald sade på tal om ett misstag begånget i Iliaden, nämligen att även den gode Homerus kan stumra. Och så är det: även den högste kan blunda, t o m Nationalekonomiska föreningen kan göra ett förbiseende. Vi är glada att vi får reparera detta i dag och att Tore Browaldh har hörsammat vår kallelse. Det är med särskild värme jag hälsar Tore Browaldh välkommen!

Debatt

Redigerat referat

Gunnar Sträng:

Det blir ett stilbrott i den här debatten: jag skall nämligen före den kvart som jag fått till mitt förfogande säga några ord. Det förnämliga inledningsanförandet på hög intellektuell nivå kan jag inte leva upp till — de andra herrarna får svara för sig själva. Jag känner mig litet besvärad för en gångs skull — alla vet ju från 21 möten i Nationalekonomiska föreningen någon gång mellan den 10 och den 15 januari resp år att jag har tre kvart på mig för ett inledningsanförande och sedan en halvtimme för första repliken och 20 minuter för den andra och en kvart för den tredje. Nu skall jag försöka klara ut någonting på en enda kvart.

Detta är det första som är besvärligt för mig. Det andra är att det när jag nu på gamla dagar går ut i den politiska oppositionen känns litet bekymmersamt med upplaggningsen av kvällens diskussion. Så mycket är jag på det klara med att inte vare sig Erik Lundberg eller Tore Browaldh tillhör mitt parti, men vi har ju haft en sådan nyetablering av partier till vänster om mitt på sista tiden, att jag över huvud taget inte vågar placera in dem i någon fälla. Detta gör att jag självfallet är litet hämmad i de rent politiska attackerna. Därför har jag fått göra detta inlägg till ett i politiskt avseende ytterligt könlöst anförande. Detta, herr ordförande, var sagt utanför programmet.

Om jag nu skulle försöka utnyttja den kvart som står till mitt förfogande, vill jag säga att det finns en given gemensam målsättning inte bara för nationalekonomerna utan också bland politikerna för hur man skall hantera de ekonomiska problemen. Den målsättningen är i intet avseende kontroversiell utan kan sammanfattas i de gamla kända teserna att vi skall ha jämn och full sysselsättning i vårt land, en riktig fördelning mellan konsumtion, sparande och investering, en tillfredsställande internationell konkurrenskraft över konjunkturcyklarna, en bibehållen bytesbalans och naturligtvis en tillväxt i ekonomin, som gör att vi allesammans får en stadigt stigande standard och utrymme för reformer.

Att fixera målsättningen är det enklaste. Det medför som jag antytt inga som helst besvärligheter. Vad som är svårt är att operera ekonomin så att målsättningen blir verklighet. Rimligtvis borde vi ha lärt oss något av utvecklingen och vårt sätt att hantera den ekonomiska politiken genom åren. I en nation med politiska meningsmotsättningar sitter en part i regerings-

ställning — även om det råkar vara tre just nu, om jag skall vara noga — och en utanför, och då har man ett slags garanti för att kritik alltid kan föras fram. Men man måste också ta hänsyn till att det förekommer olika värderingar av kritiken, och därför är det inte säkert att man bara genom att peka på detta förhållande kommer sanningen riktigt in på livet.

Nationalekonomisk föreningen firar nu sitt 100-årsjubileum, och med den ålder jag nu efter ett strävsamt liv uppnått har jag erfarenhet av utvecklingen av de ekonomiska frågorna från i runt tal 50 år. Från det att jag började som fackföreningsman och politiker för ungefär 50 år sedan och fram till nu har det hänt åtskilligt på området, och vi har lärt oss en hel del av allt detta. Jag erinrar mig 1930-talsdebatten, sprungen ur en atmosfär av en enorm arbetslöshet och en enorm underkonsumtion. Rekommendationerna för att komma ur den situationen föranledde politiska strider, som vi i dag kan sätta upp ett förväntat anlete inför. Skyddet för jordbruksnäringen, som etablerades vid den tiden, diskuterar ingen i dag. Det statliga engagemanget för att komma till rätta med en undersysselsättning som värderades till 10 à 15 procent medelarbeitslöshet var vid det tillfället 200 milj kr. Jag är medveten om att vi har ett annat penningvärde i dag än då, men insatsen var ändå enormt blygsam. Trots detta föranledde den alltså stora politiska meningsmotsättningar.

Den ekonomiska politiken under andra världskriget var, som jag ser det, relativt enkel. När vi var isolerade från världshushållet och i stor utsträckning hänvisade till våra egna möjligheter samt hade en försvarsberedskap, som tog allt folk helt och fullt i anspråk direkt vid gränserna, eller hemma i produktionen var det inte så särdeles mycket att diskutera, utan det gällde bara att försöka leva genom den svåra tiden. Så var det också internationellt.

Nu kan man säga att det är en inkompetensförklaring av statsmän och politiker att de inte reder upp de sysselsättningsproblem vi har i dag när man kunde reda upp dem under den tid när kriget präglade utvecklingen. En sak som jag tillåtit mig säga i mitt lilla bidrag till jubileumsskriften och som jag tycker är värd att omnämna här, att det när vi stod inför 1940-talets krigsår och fick satsa extra på försvaret av vår nationella suveränitet och på att hålla oss utanför kriget stod klart för oss, att vi inte kunde hålla fast vid den vanliga standarden. Det träffades ett avtal mellan Svenska arbets-

givareföreningen och Landsorganisationen, ett sk ramavtal, som innebär att vi som löntagare nöjde oss med 75 procents kompensation för levnadskostnadsstegringen, med det enkla argumentet att vi, när vi fått uppgiften att klara försvarsberedskapen, inte kunde fortsätta att leva som om ingenting skulle ha hänt.

Vi upplevde världskriget och åren därefter som en hungrig nation, som hade varit isolerad från det internationella handelsutbytet under en lång period. Importen steg, och föreningens ordförande hänvisade till vad som måhända var en av orsakerna bakom denna importökning. I mars månad 1947 infördes importregleringen. Vi kunde då avläsa en valutareserv som var så långt nere i botten som mellan 300 och 400 milj kr.

Under åren efter krigsslutet, då jag fungerade som statsråd ansvarigt för folkhushållningsdepartementet, hade vi en underlig situation. Vi förde en handelspolitik som påminde om Gustaf Vasas utbyte med Hansastäderna på 1500-talet. Vi hade bilaterala avtal med alla våra handelspartner och böt i stort sett jämnt med varandra på varuområdet. Så småningom lättade denna abnorma situation och vi fick en normalisering av förhållandena. Framför allt tror jag att den kollektiva devalveringen gentemot den amerikanska dollarn 1949 spelade en roll för att återupprätta ett mera aktivt handelsutbyte för de europeiska nationerna. Vi kom så småningom fram till genomförandet av konvertibla valutor, och handeln började komma in på normala spår.

Under alla krigsåren och under återstoden av 1940-talet hade våra vänner nationalekonomerna inte någon högkonjunktur i den allmänna diskussionen, och under denna tid var den teoretiska nationalekonomiska debatten relativt undanskuffad. En incident som av vissa skäl bör uppmärksammas i detta sammanhang är Koreakrisen i början av 1950-talet. Den råvaruuppladdning som skedde därför att man befärdade ett nytt världskrig drog nämligen omgående med sig en prisstegring på 20—25 proc och förorsakade en löneutveckling av ungefär samma dignitet. Detta går under benämningen "engångsinflationen", men vad som framför allt var intressant var att vi i denna allmänna prisstegring i Sverige hade vissa viktiga industriområden som följde med i den våldsamma vinstutvecklingen, framför allt skogsindustrierna. Jag tror att detta var det första tillfälle i svensk ekonomisk historia som regeringen ingrep genom att ta av företagen en del av deras vinster. Vi upprepade det år 1974, men första gången det skedde var alltså i början av 1950-talet. Pengarna fonderades för företagens egen räkning och dels i form av sociala fonder för

att dessa abnorma vinststegringar på vissa speciella områden inte skulle ställa till oro bl a på lönemarknaden.

År 1956 hände det någonting annat som kanske hade ett större direkt intresse för den nationalekonomiska vetenskapen, där självfallet finanspolitiken spelar en stor roll. Jag lanserade då som nybliven finansminister teorin om totalbudgetens välsignelse, vilket föranledde vissa intressanta diskussioner mellan Bertil Ohlin och mig i riksdagen. Min tanke var att den gamla traditionen att löpande utgifter skall bokföras på driftbudgeten och kapitalutgifterna på kapitalbudgeten hade överlevt sig själv. Finanspolitiken i det samhällsekonomiska dramat skall fungera som en faktor i samband med efterfrågeutvecklingen, och då spelar det ingen roll om pengarna är uppförda på driftbudget eller kapitalbudget. Det är fråga om att med finanspolitikens styrka eller svaghet påverka efterfrågeutvecklingen i dämpande eller i stimulerande riktning.

Efterfrågan på den svenska produktionens avkastning var av naturliga skäl god under hela 1950-talet. Vi hade en investeringsdrive under de sista åren på 1950-talet och de två första åren av 1960-talet som var ganska sensationell. Det var en industriell investeringsökning som jag vill minnas låg på omkring 40 proc. Den bästa stimulansen för industrin att öka sina investeringar är naturligtvis att det går bra att sälja och att man får hyggliga priser. Denna investeringsaktivitet realiserades genom att vi också i nationen hade ett gott sparande. Totalbalanseringen av budgeten innebar att vi hade en stram finanspolitik dessa år, och jag har försökt hålla in sådan under hela 1960-talet. Efter den våldsamma lönehöjningen till följd av Koreakrisen kunde vi avläsa en rad av år med mycket måttliga löneanspråk på löntagarsidan. Vi hade en naturlig kapitalbildning i nationen, som sedermera under 1960-talet förstärktes genom AP-fondernas i absolut mening kapitalförstärkande funktion.

Detta innebar — det kan vi säga så här i efterhand — att 1960-talet egentligen var ett ganska lysande decennium för den svenska ekonomin. Vi hade en stadig ökning av tillväxten på mellan 4 och 5 procent och ett kraftigt bostadsbyggande på 100 000 lägenheter om året, en stark expansion på det offentliga området och en tillfredsställande utveckling inom den industriella sektorn. Detta sträckte sig in på slutet av 1960-talet och början av 1970-talet, då vi fick den första varningen om att den inhemska efterfrågan höll på att växa över våra reala resurser. Alla minns 1970-talets ganska brutala kreditstramning, som jag gärna nu kan erkänna var i hårdaste laget. Men den

gav effekt. Under de första åren av 1970-talet rättade vi till en bytesbalans, som hade utvecklats åt fel håll, och såg till att valutarenserven på nytt steg. När vi kom fram till år 1973 hade vi ett överskott i utrikeshandeln på 5 miljarder.

Denna fördelaktiga position har vi numera förlorat. Alla känner till orsakerna: oljekrisen, den internationella inflationen och mycket annat. Vi ser i dag, enligt den kompletteringsproposition som Gösta Bohman just presenterat, i ögonen ett underskott i bytesbalansen som prognosmässigt slutar på 12,5 miljarder under 1977.

Vi var under början av 1970-talet den enda nationen bland industriländerna som ännu kunde redovisa en fortsatt ökning av industrinvesteringarna. Jag är medveten om att jag bl a har anklagats för de sk förlorade åren i början på 1970-talet. Jag brukar försvara mig mot alla beskyllningar, framför allt när jag tycker att de är orättvisa, och det är de i detta fall. Jag vill därför peka på att vi genomförde en obligatorisk särbeskattningsordning som trädde i kraft 1970. Samtidigt förde vi en energisk debatt om kvinnans rätt till arbete efter samma utgångspunkter som mannen, och vi fick ett utbud av kvinnlig arbetskraft på den svenska arbetsmarknaden som var överväldigande.

Vi hade när det var som sämst 1972 en medelarbetslöshet på 2,5 procent, men vi hade flera människor i arbete än tidigare när arbetslösheten registrerades till 1,5 procent. Det var en anonym arbetskraftsresurs som anmälde sig, och den kunde inte absorberas utan vidare, bl a av följande skäl. Vi hade en energisk politisk debatt som slutade i en regionalpolitisk entusiasm, och detta innebar i sin tur att folk fick uppfattningen att man enbart genom en politisk viljeyttring skulle kunna skapa produktiva och livskraftiga industrier i vilken region som helst i vårt land. Människor är av naturliga skäl rätt olustiga inför tanken att byta arbete och boplat, och följaktligen kunde vi konstatera att den mycket rörliga arbetsmarknad som vi hade haft fördelen av under 1960-talet, blev betydligt besvärligare att repetera under 1970-talet, och det spelar naturligtvis också en viss roll i det här sammanhanget.

När vi mötte oljekrisen 1973 hade vi, som jag nyss sade, ett gott utgångsläge. Det är sämre nu. Den ekonomiska debattens centrala fråga i dag är följaktligen: Hur skall vi komma till rätta med det underskott i vår bytesbalans som nu tvingar oss till en stor internationell upplåning? Detta är prognosmässigt skisserat till 18 miljarder under innevarande år.

Ja, det finns inte så många utvägar att välja mellan, och jag tror att man också i denna församling ganska snabbt kan bli enig om att det

gäller att korrigera dagens situation med de politiska möjligheter och hjälpmedel vi har till vårt förfogande. Det gäller att stärka den svenska exportkapaciteten, så att vi får en chans att öka vår export och slå igenom i den internationella konkurrensen på ett kraftigare sätt än hittills. Det gäller naturligtvis att se till att finanspolitiken får en helt annan skarpa än i dag. Underskottet i budgeten, som är taxerat till 13—14 miljarder — jag är rädd för att det blir några miljarder till — är för stort med hänsyn till den efterfrågesituation vi har. Det är en hård och arbetsam procedur att komma till rätta med det. Det betyder besparingar på utgiftssidan och nya inkomster på inkomstsidan.

En av de mest väsentliga frågorna i detta sammanhang — och det är kanske det mest intressanta jag har att peka på — är emellertid hur vi skall realisera behovet av ökad kapitalbildning. Rationaliseringen och mekaniseringen går ständigt framåt, och det betyder enkelt uttryckt att det måste ställas mer och mer kapital bakom varje anställd i den svenska industriella produktionen. Vi befinner oss i en kapitalslukande process, och frågan är vilka möjligheter vi har att stimulera den erforderliga kapitalbildningen. Industrins vinster har självfallet, som jag tidigare sagt, sin betydelse för investeringsutvecklingen. Jag tror att en lugn och sasad bedömning leder fram till att vi i detta avseende har en bättring på väg. Vår generösa företagsbeskattningsordning ger goda möjligheter för företagen att själva generera investeringskapital. Vi bör, då vi nu har en konjunkturuppgång i sikte, kunna i viss utsträckning förbättra vår egen finansiering vid en normal investeringsaktivitet. Men industrin kommer att behöva ökad tillgång till svensk kapitalmarknad. Den skall konkurrera med bostadsbyggare och även med kommunerna, som i en situation, där skatten bara stiger, av naturliga skäl vänder sig till kapitalmarknaden för att finansiera sin utgiftsstat. Industrin skall också konkurrera med staten, som är en utomordentligt besvärlig konkurrent om underskottet i budgeten är för stort. Staten har ju möjlighet att ta för sig på ett särskilt sätt på kapitalmarknaden, om den så önskar.

Det är här behovet av en stark finanspolitik avtecknar sig. Vi kan inte fortsätta med samma enorma budgetunderskott och vi kan inte heller fortsätta att finansiera det i utlandet. Staten kan inte ta hand om en alltför stor del av kapitalbildningen på bekostnad av andra intressen. Devalveringen har aktualiserat kursriskerna för kommuner, industriföretagare och andra intressenter. Jag ser en uppstramning av statsfinanserna som en av de absolut väsentligaste frågorna, och det kan ske på två vägar:

via inkomstsidan och via utgiftssidan. I det fallet är det också en fråga om skatter. Vad gäller den intressanta diskussionen om indexering av skatteskalorna har jag sagt, att man förstånds- mässigt bör inse att denna måste skjutas på framtiden eller begravas. Med en 10—12-procent inflation fram till 1977 — 10 procent skisseras i kompletteringspropositionen, och det blir kanske mera — betyder en indexering av skatteskalorna 1978 — det är ju det föregående årets prisstegring som reglerar hur indexeringen skall slå ut på skatteskalorna — en dränering av statskassan på 4—5 miljarder. Som jag ser framtidsperspektiven har vi inte råd med detta. Jag vill vidare göra ett litet försök till en framtidsprognos. Det bör rimligtvis bli bättre för svensk industri under de närmaste åren än det varit de senaste åren, även om vi inte kommer upp till 1974 års lysande vinstår. Låt mig inom parentes säga att jag tror att alla så har i efterhand erkänner att den åtgärd som innebar att vi tog ifrån industrin 3,5 miljarder av dess vinst 1974 var riktig.

I fråga om den offentliga sektorn, som ju enligt alla prognoser expanderar, vet vi att skattefinansieringen av investeringarna inte längre är en särdeles gångbar väg. Jag tvekar inte att säga att vi när det gäller den direkta beskattningen — direkt stats-, kommunal- och landstingsskatt — nu står med hårfästet mycket nära taket. Avståndet till toleransgränsen är en fråga om centimetrar. Det kommunala skatteperspektivet är för dagen djupt oroande. Också den indirekta beskattningen har sina optimala gränser. Nationer som har fått över 20 proc i en generell mervärdesskatt har fått sänka denna skatt, eftersom påfrestningarna på lojaliteten har varit alltför hårda. Det var det besked jag fick av Giscard d'Estaing på den tiden då han var finansminister i Frankrike, där man prövat detta system.

Kvar står när det gäller möjligheterna att tillgodose behovet av en förstärkning av kapitalmarknaden det mycket omdiskuterade skatteuttaget på produktionen. För min egen del har jag inte kunnat finna någon bättre väg än att relatera uttaget i produktionsbeskattningen till lönekostnaden. Man diskuterar att ta ut det på råvaror. Jag har funderat på detta och kommit fram till att det skulle skapa väldiga problem i konkurrensen med andra nationer ute på världsmarknaden. Det har också talats om att produktionsbeskattningen skulle relateras till energiuttaget. Jag tror att även detta har sin mycket bestämda begränsning. Det har även föreslagits att man skulle relatera uttaget till företagets omsättning, vilket är en form av kapitalbeskattning som jag inte skulle vilja rekommendera. Jag har alltså efter att ha över-

vågt alla dessa alternativ inte kunnat finna någon annan praktisk väg än att relatera detta uttag till lönekostnaderna. Om man kan göra detta och samtidigt kan få till stånd en kombination av skatteuttag och lönepolitik — något som vi har praktiserat under några år — menar jag att man kan förstärka statskassan och ge löntagarna den reala förbättring i sin standard som de självfallet alltid begär, utan att kostnadsutvecklingen för företagen behöver bli alltför kraftig. Naturligtvis förlorar stat och kommun en del skatter på operationen, men det skall vägas mot att det absoluta kostnadsläget blir blygsammare än när man bara kör vidare på den gamla vanliga vägen att höja lönerna och beskatta dem. Det är som jag ser det en sämre väg.

Jag vill mot denna bakgrund till sist säga någonting om den så omdiskuterade frågan om löntagarfonderna. Jag ser denna, vid sidan av medinflytandedebatten, som ett intressant inslag i kapitalbildningsprocessen. När jag talar om lönefonder menar jag möjligheten till en skattefri avsättning av vinstmedel i företagen utöver nuvarande regler. För att få en allmän anslutning till detta kravs att man får en rimlig fördelning av medlen. Går de uteslutande till aktieägarna och hos dem åstadkommer en ökad förmögenhetsbildning, blir protesterna från de anställda enligt min mening både motiverade och hörbara.

Om förmögenhetsbildningen däremot blir en process, där även löntagarna har rätt till sin del, blir det en möjlig konstruktion. Skall pengarna sedan efter vissa regler slussas ut till de enskilda individerna tappar man tyvärr det mesta av kapitalbildningseffekten i det hela. Jag tvekar inte att säga att jag personligen anser att pengarna skall stanna i företagen. Fördelningen mellan aktieägare och löntagarkollektiv i denna kapitalackumulering är en fråga som vi måste angripa och lösa under de närmaste åren. Jag tror att det skall finnas en möjlighet att utforma ett fondsystem, som av folkflertalet betraktas som acceptabelt och där huvudsyftet är att åstadkomma en kapitalförstärkning för företagen, som jag menar är nödvändig ur många synvinklar och som dessutom ger de anställda tillfredsställelsen av att få en del av frukterna av sin arbetsinsats i näringslivet.

En utredning om detta pågår just nu, och vi får en offentlig debatt, ur vilken lösningen skall tas fram. Vi har dess bättre en förmåga i vår nation att, även om vi är mycket osams innan beslutet fattas, i regel acceptera dem som ett faktum och anpassa oss till dem. Så småningom blir frågan då inte längre kontroversiell. Det är i perspektivet av bytesbalansen fram-

över och fördelningen av arbetsresultat som jag tror att denna fråga kommer att växa fram till en samhällsekonomisk och politiskt central angelägenhet, som vi kommer att lösa med accept från folkflertalet.

Allra sist vill jag säga några ord om frågan om vi har lärt oss någonting av de senaste 50 åren, som jag här försökt ge en bakgrund till. Jag ser den frågan i ljuset av de perspektiv som vi nu har framför oss. Har vi lärt oss något av de erfarenheter som vi ändå borde ha haft rimliga möjligheter att göra? Ja, en del har vi lärt oss, men mycket återstår. Samspelet mellan nationalekonomer och politiker liksom också tvister mellan dessa parter blir ett drama, där fortsättning följer i ständigt nya faser.

Jag har vid detta tillfälle inte attackerat mina vänner nationalekonomerna. Jag ber att få göra det i de kommande inläggen.

Erik Lundberg:

Mitt tema är helt enkelt "Sträng och ekonomerna". Detta kan anknyta mycket nära till vad herr Sträng har sagt i sin exposé över en lång period av ekonomisk utveckling i Sverige med en ekonomisk politik som utmynnat i dagens svåra läge. Ekonomisk politik har i vårt land från 1956 och framöver varit präglad av Gunnar Sträng. Därför blir en sådan exposé av förhållandet mellan Sträng och ekonomerna något av samma tema som Sträng utvecklat men ur en annan synvinkel.

För att förekomma Gunnar Sträng vill jag genast säga att jag många gånger upplevt Strängs beskrivning av hur ekonomer fungerar i ekonomisk-politisk debatt. Det är enligt Sträng bara fråga om en intellektuell lek, ett stort mått av oansvarighet, debatt för debattens egen skull och kritik för kritikens egen skull. Sträng har ofta med stor elegans avfärdat oss med hänvisning till dessa egenskaper. Vi ekonomer ifrågasätter inte påståendet att vi är enormt roade av att diskutera ekonomiska problem, och att vi som tur är inte är ansvariga på samma sätt som Gunnar Sträng varit. Att vara ansvarig för den förda politiken innebär ju en enorm och besvärande bindning. Vi ekonomer har därför många grader av frihet som han har saknat. Det övertaget har vi, men sedan har vi varit så mycket mera på undantag när det gäller att komma med politiskt realistiska lösningar.

Detta är i korthet hur jag uppfattar Strängs syn på ekonomerna. Jag vet förstås att man bör skilja på ekonomer verksamma inom kanslihuset och utanför kanslihuset. Det är en betydande skillnad. Det är framför allt ekonomerna

utanför kanslihuset som Sträng uppfattar som både alltför lekfulla och alltför litet pålitliga. Nu skall jag övergå till att tala om vad ekonomerna säger om Sträng — det vet jag mera om. Jag skall ta upp detta i tre punkter, som återkommer i debatterna i Nationalekonomiska föreningen.

Den första gäller självfallet behandlingen av budgeten och budgetutfallet. Den andra punkten gäller prognoserna. Till slut behandlar jag frågan om hur instrumenten för ekonomisk politik avvägas och förs in i konjunkturförloppet. Jag håller mig här mest till stabiliseringspolitiken.

Sträng har rätt ofta råkat illa ut i debatten med ekonomerna, eller från hans synpunkt har ekonomerna kommit snett i kontroverser med Sträng, när det gäller hur budgetutfallet skall uppfattas. Sträng har ofta blivit beskydd för att se alltför närsynt på själva budgetutfallet. Ett stort underskott i budgeten har varit ett stöd och ett avgörande argument för en restriktiv ekonomisk politik. Ekonomerna har i stället framhållit att ett budgetunderskott inte säger mycket om den samhällsekonomiska balansen, som är avgörande för den ekonomiska politiken.

Jag är övertygad om att Gunnar Sträng egentligen vet mer om statsbudgetens roll i samhällsökonomin än som framkommer i debatten. Jag har ett trevligt citat från hans första framträdande i föreningen 1956, i svaret på den vanliga kritiken från Jacob Wallenberg. Jacob Wallenberg var varje gång han deltog som opponent orolig för inflationen, för pengarna och för budgetutfallet. Han och Gunnar Sträng fann också varandra i stor utsträckning, men ungefär så här svarade Gunnar Sträng Wallenberg 1956: "Bankdirektor Wallenberg trodde att alla finansministrar blir glada när det rinner till inkomster i statskassan. Det är inte hela sanningen. Glädjen är uppblandad med ett stänk av vemod därför att dessa inkomster till statskassan får betraktas som reflexer av pågående inflation."

Här uttrycker Gunnar Sträng sig precis som ekonomer gör. Budgetutfallet är en funktion av den ekonomiska utvecklingen, dvs en endogen faktor och är därför en dålig utgångspunkt för ekonomisk-politiska beslut. Men jag förstår att här finns ett dilemma för en finansminister, och jag skulle vilja höra Gunnar Strängs uppfattning om hans budgetsyn nu, när han tillfälligt är befriad från uppdraget att vara finansminister. Det måste vara jobbigt att inom finansdepartementet, när alla petita-framstötter kommer från verk och andra inrättningar om utgiftsökningar på miljonbelopp, att allmänt hänvisa till den samhällsekonomiska balansen

— när han skall säga att vi har inte råd, det går inte. Det är så mycket lättare att hänvisa till statsbudgeten, dess läge och förväntade utfall, antingen driftbudgeten eller totalbudgeten. Det blir därmed lätt en vana för finansministern att hänvisa till det väntade utfallet av budgeten då han avvisar alltför stora anspråk. När han sedan möter ekonomerna är vanan kvar och budgetutfallet blir på ett felaktigt vis en strategisk faktor i finanspolitiska beslut rörande hela samhällsekonomin.

Vad beträffar prognoserna har vi ett intryck av — och det kan man statistiskt bevisa — att Gunnar Sträng genomgående har varit alltför optimistisk. Han har trots bättre om den ekonomiska utvecklingen än vad utfallet i efterhand visat sig bli. Det har varit en relativt systematiskt genomförd linje, och detta är väl inte så märkligt i och för sig. Det hör till Gunnar Strängs natur att han är optimist. Han ser med fortroende på framtidsutvecklingen och på att svenskt näringsliv kommer att reda upp sina problem, och det gör han också i rådande läge. Till Strängs läggning hör att han är mycket litet lagd för lättsinne inom den ekonomiska politiken — det som vi ekonomer beskylls för. Om man gör en optimistisk prognos under en recession, behöver finansministern inte ta till lättsinnigheter i form av sänkning av moms och arbetsgivaravgifter. Har man en hygglig optimistsyn slipper man lättsinniga infall och kan bemöta andras. Jag tror att det ligger en del i detta.

Gunnar Sträng har haft det ofantligt mycket lättare än ekonomerna med prognoserna. Vi skall ju försöka hämta prognoserna ur statistiska indikatorer av alla de slag, vi har stora svårigheter och är ofta mycket osäkra. Men Gunnar Sträng kan bygga på sina beslut och sin budget, prognosen blir inom vissa marginaler till för att rationalisera fattade finanspolitiska beslut och visa att den politik som förs är bra. Nu spetsar jag till saken litet, men det ligger något i påståendet att det är enklare för finansministern än för ekonomerna att göra prognoser.

Jag kommer så till den tredje punkten, instrumenten.

Det är som Gunnar Sträng sade i dag så att när man ser tillbaka på tiden från 1956 och ungefär fram till 1964 framstår den förda politiken som ytterst framgångsrik. Som Gunnar Sträng också påpekade var ändå ekonomerna där med kritiken — vi debatterade för debattens skull. Men när vi ekonomer några år senare såg tillbaka på den lysande politik som fördes under dessa år var vi stolta över den, och vi höll föredrag om den i utlandet. Vi skröt ibland över hur väl avstämd stabiliseringspoli-

tiken var, med parameterförändringar i rätt tid. Vi lyckades skjuta på industrihögkonjunkturen, de stora investeringarna från högkonjunkturåren 1956—57 till åren 1958—59 och delar av investeringsskatten togs bort just vid ingången till år 1958. En kritiker kunde säga att den lyckade "timingen" mest var tur. Men jag tänker på hur Wigforss en gång blev beskylld av Wallenberg i en debatt i denna förening för att det bara var tur att budgeten gick så hyggligt ihop. Då svarade Wigforss att det är mycket finare att ha tur än att vara skicklig. Skicklig kan ju nästan vem som helst vara då och då, men att ha tur är någonting alldeles speciellt fint. Detta omdöme vill vi också gärna unna Gunnar Sträng. Han hade tur under denna period. Skickligheten låg i användandet av en rik uppsättning instrument för den ekonomiska politiken. Det var fråga om investeringsfondsfri-släpp och neddragning eller upphävande av kreditåstrammingspolitiken. När sedan högkonjunkturen kom tillbaka 1960—61 infördes skickligt under Strängs ledning en indragning av medel genom speciell investeringsfundsbyggnad i riksbanken som gjordes mycket lockande. Vi fick sedan under 1960 och 1961 inte någon utpräglad högkonjunktur och seglade fint ut över recessionen 1962—63.

Detta var sålunda fina år ekonomiskt-politiskt. Hur kom det sig att det sedan blev så mycket sämre och att vi fick så mycket av dilemmaproblem med den ekonomiska politiken? Frågan är: Blev Gunnar Sträng sämre som finansminister? Genomgick han inte någon learning process? Eller blev verkligheten varre? Den upprepade sig inte på det trivsamma sätt som den gjort åren 1956—64. Om jag skulle uttrycka mig helt objektivt och neutralt skulle jag säga, att "relationen mellan Sträng och verkligheten" blev sämre utan att lägga tonvikten på någotdera ledet.

Det blev utan tvekel en mera komplicerad ekonomisk verklighet från slutet av 60-talet. Vi fick påfrestningar på betalningsbalansen redan 1965, och sedan blev det som Gunnar Sträng sade än värre 1969 och 1970 och de följande åren på 1970-talet. Vi fick en inflation som var värre, delvis importerad från utlandet, och en sämre "trade-off" mellan inflation och arbetslöshet än vi hade haft tidigare.

Vidare började konsumenterna uppträda "irrationellt" och ökade sitt sparande vid det mest olampliga tillfälle man kunde tänka sig, nämligen 1971—72. Det blev också mindre flexibilitet inom näringslivet. Jag skulle kunna räkna upp en hel rad faktorer som försvårade den ekonomiska politiken.

Jag kommer så till "de förlorade åren", som Gunnar Sträng nämnde, ifråga om vilka mot-

sättningen mellan Gunnar Sträng och ekonomerna blev som svårast. Här är det återigen så att vi fem år senare ser på dessa förlorade år på ett litet annorlunda sätt än vi gjorde då. Med utgång från dessa fem år, under vilka vi inte lyckades klara inflationen utan tvärtom fick se den accelerera, framstår det som en ekonomisk-politisk prestation att först med en åtstramande kreditpolitik och sedan med hjälp av en fortgående åtstramning av finanspolitiken 1971—72 ha åstadkommit en nedbantning i kostnadsutvecklingen och en produktivtutveckling som gav oss ett mycket fint relativt konkurrensläge 1973—74.

Frågan är — och det kan alltid bli föremål för diskussion — om detta antiinflationsresultat var värt den arbetslöshet som uppstod. Det var inte bara fråga om en arbetslöshet i och för sig vilken delvis, som Sträng sade, hänförde sig till kvinnlig arbetskraft, utan det var också fråga om en retardering av utvecklingen, av den ekonomiska aktiviteten under åren 1971 och 1972 i förhållande till takten i andra länder. Men resultatet — avvägningen mellan inflation och arbetslöshet — var nog aldrig fullt medveten. Till en del var det också fråga om felprognoser i optimismens tecken beträffande den ekonomiska utvecklingen.

Men om man då kan säga att vi nu bör ompröva meningsfullheten med "de förlorade åren" de hade inte bara de negativa inslag som ekonomerna framhöll, utan också en del positiva — hur gick det sedan? På sätt och vis medförde detta framgångsrika nedhållande av kostnadsutvecklingen 1971—73 att problemen blev så mycket värre 1974 och följande år. Man fick som resultat detta övervinsterår 1974. Den internationella prisstegringen blev så stark och våra kostnader hade pressats ned per produkt enhet så pass väl att det blev ett väldigt överslag i vinstavseende. Även om själva vinstutfallet har överdrivits — det är mycket "inflationssvatten" i vinsterna blev den fackliga och politiska reaktionen våldsam. Strängs metod liksom var fallet under Koreainflationen blev att suga upp en del av övervinstererna i miljöfonder och särskilda investeringsfonder, som skulle lugna opinionen. Men det blev inte värst mycket lugnare utan resultatet blev den enorma loneexplosionen 1975 och 1976. Det som vi hade vunnit i kostnadshänseende under "de förlorade åren" 1971—73 mer än förlorades genom 1974—76 års utveckling. "De förlorade åren" måste alltså också ses i detta perspektiv.

Vad säger då vi ekonomer? Ja, har kommer låtsinnet eller den politiska naiviteten hos oss ekonomer in. Den vinst i kostnader som man hade gjort under "de förlorade åren" borde ha

konsoliderats genom en ordentlig appreciering av kronan. Då hade vi sluppit en del av inflationsimpulserna utifrån, vi hade fått mindre lönetryck och mindre av extremt höga vinster. En sådan växelkurspolitik borde ha byggts in i politiken, det framhöll många ekonomer under 1974 men det skedde inte. Vi fick istället den enorma kostnadsinflation vars effekter nu plågar oss. Det råder f n ett enormt besvärligt ekonomiskt-politiskt läge, värre — det vill jag hävda — än det någonsin var under de goda åren på 1950- och 1960-talen och kanske även jämfört med 30-talet.

Det är rätt intressant att notera — och det skulle vi vilja veta något om — att reaktionen inför 1974—75 års konjunkturnedgång var helt annorlunda från finansdepartementets sida än vid 1971 års konjunkturnedgång. År 1971 satte man in dämpande åtgärder, men 1974 fördes en ytterst expansiv finanspolitik. Denna gång fördes en expansiv politik därför att man ville hoppa över recessionen och hamna i nästa konjunkturuppgång, som enligt prognoserna skulle ha kommit hösten 1975, sedan hösten 1976 och nu hösten 1977. Men det blev inte så. Försöket att hoppa över recessionen med hjälp av expansiv finanspolitik — som Sverige i början fick mycket beröm för — ser ut att medföra att vi också hoppar över det internationella konjunkturuppsving som började under våren 1975. Detta höjdhopp är egentligen en större "gymnastisk" prestation än att hoppa över ett dike i form av en recession. Att ta höjden över ett internationellt konjunkturuppsving kräver extra energi. Det är oroväckande att höra Gunnar Sträng tala om att det nu gäller att sanera budgeten, att strama åt politiken, att dra ner utgifterna, att höja skatterna, att lägga på arbetsgivaravgifterna. Att verkligen strama åt i rådande läge, det är det som man med skicklighet undvek att göra 1974, men man hade sedan oturen att inte få någon uppsving. Enligt min mening bör man rikta politiken mot den sjuka punkten, den alltför höga kostnadsstegringen. Man kommer inte ifrån att all ekonomisk-statistisk analys visar att den relativa prisstegring på svenska exportprodukter som ägt rum, till 60—70 proc bestäms av den arbetskostnadsökning som ägt rum under åren 1975—76.

Man kan konstatera att svensk export i alla tidigare konjunkturuppsving, med början 1932, efter ett halvår eller ett år har följt med i det internationella uppsvinget. Men nu för första gången har vi undvikit detta. Det har varit två år av relativt god expansion i OECD-länderna 1975 och 1976, och trenden fortsätter trots allt 1977 i en retarderad takt. Den svenska exporten hålls tillbaka genom de alltför höga priserna som medför förlust av marknadsandelar. En

ekonom som diskuterar detta har inget ekonomiskt-politiskt ansvar, men har ett ansvar för debatten. Sänk arbetsgivaravgiften och höj eventuellt moms. Politiken måste gå ut på att vidga marginalerna och få upp vinstläget, som är så orimligt lågt nedpressat, eller depreciera kronan väsentligt kraftigare än vad som hittills skett!

Det väsentliga i argumenteringen för en sådan politik är att man inte resonerar statistiskt och säger, att man bara flyttar över inkomster från löntagarna till kapitalägarna. Vitsen med en sådan politik är helt enkelt att man rättar till den pris- och kostnadsrelation som blivit felaktig och därigenom får Sverige möjlighet att delta i det internationella konjunkturuppsvinget, får igång exporten och åstadkommer en volymexpansion också i BNP på säg 5—6 proc, som vi haft i tidigare konjunkturuppsving. Då blir det mer att dela på. Enligt detta mer dynamiska synsätt blir det möjligt att på sikt förbättra bytesbalansens utslag, öka vinsternas volym och ändå samtidigt få utrymme för real ökning av löntagarnas standard.

Nu har jag visat den grad av lättsinne som brukar både roa och oroa Gunnar Sträng. Men det är väl vår funktion som ekonomer att i debatten inte bara ständigt tänka på det politiskt möjliga utan genom debatten så småningom göra det politiskt omöjliga politiskt möjligt. Då gäller det naturligtvis att hålla en optimal politisk naivitet. Man får dock inte gå för långt. När Sverige deprecierat med som jag tycker upprörande ynkliga tal i två satsningar på i genomsnitt 3 procent vardera gången — är det visserligen något i rätt riktning, men det hjälper inte. Är det så politiskt naivt att förespråka en depreciering med 10 procent eller litet till?

Tore Browaldh:

Både Gunnar Sträng och Erik Lundberg har en underbar förmåga att uppträda som orientalistiska sagoföreljare, inte så att jag tycker att de enbart fabulerar utan därför att de har förmågan att blanda och dramatisera genom tillspetsningar och överbetoningar. En sak var emellertid frappant i deras sagoberättande, nämligen att de på något vis glömde bort huvudpersonen. Det är precis som att berätta sagan om Askungen utan att tala om flickan med glasskon.

Penningpolitiken har av många skäl under 1960- och 1970-talen fått bära en oproportionerligt stor roll i den ekonomiska politiken. För det första har finanspolitiken hos regering och riksdag haft en stor popularitet, därför att den på något sätt drabbar indirekt. Det är svårt att

spåra effekterna. Framför allt använder man affärsbankerna som instrument och har därigenom en mycket fin grupp av syndabockar, som medborgarna inte har särskilt mycket medlidande med.

För det andra har penningpolitiken den stora fördelen att man kan fatta mycket snabba beslut. Där har naturligtvis en finansminister mycket svårare att snabbt länka fram en proposition genom utskott och riksmöte, som det numera heter.

För det tredje har penningpolitiken fått popularitet därför man har funnit att finanspolitiken i ett inflationsläge blir ganska ineffektiv, dels genom att politikerna har en allmänt välvillig inställning till oss medborgare när det gäller utgiftssidan, dels genom att marginalskatteproblemet och kompensationsmöjligheterna för löntagarna gör att också finanspolitiken i efterhand blir mer eller mindre kompenserad genom högre löner.

Vilka metoder har då riksbanken använt för att mäta effekterna av penningpolitiken och vilka mått vill man anlägga? Det karakteristiska draget i den svenska penningpolitiken har väl varit att man framför allt har skjutit in sig på kreditvolymen. Det har man gjort trots att Erik Lundberg med all rätt många gånger påpekat att man därigenom fått ett skenmått för att bedöma åtstramningseffekten. Det förhåller sig nämligen så att affärsbankerna har till uppgift att slussa likviditetsöverskotten till underskottsområdena. Ju mer ojämn fördelningen av likviditeten är i samhällsekonomin, desto högre måste kreditvolymen blåsas upp för att fullfölja den har överföringen från överskotts- till underskottsområden. Det är i själva verket inte alls så att en kraftig ökning i kreditgivningen behöver vara uttryck för en alltför slapp inställning från bankkamreres och bankdirektörers sida, utan den kan enbart bero på att man har denna snedfördelning av likviditeten i samhället.

Låt mig nu gora som vissa socialarbetare i Stockholm har gjort på senare tid, nämligen räkna antalet glädjeflickor — men här inom penningpolitiken. Vi har haft flera sådana, och den första tycker jag att Gunnar Sträng med all rätt pekade på i sin översikt, nämligen tillkomsten av AP-fonderna och de olika mellanhandsinstitut som bildar en krans runt denna väldiga spargris. Det var en innovation som jag tror är ganska unik för västvärlden.

En annan glädjande sak på senare år är den marknadsanpassade räntan. Det är precis som om politikerna till slut har upptäckt att det också finns ett samband mellan inflation och rantans höjd. Redan Gustaf Cassel talade om att realräntan borde ligga ungefär kring 3 pro-

cent. Därutöver skulle man ge spararna ersättning för den förväntade inflationen. Utgår man från dessa tankar, så borde räntan på långa obligationer i dag uppgå till 13 à 14 procent. Den grå marknads räntesättning ligger väl ungefär på dessa procenttal, medan staten och andra lånar till en betydligt lägre ränta. I själva verket har vi under mycket få år efter kriget kunnat ge spararna något reellt utbyte av deras sparande. Egentligen är det väl bara åren 1968 och 1969 som räntan har varit positiv. Övriga år har den antingen legat kring noll procent eller — som under de senaste åren — varit negativ, i varje fall för bankspararna.

Gunnar Sträng framställde sin ekonomiska politik såsom klädd i en paradkostym, och det tycker jag han hade all rätt att göra. Det har varit många intressanta grepp i den ekonomiska politiken. Jag vet inte om Gunnar Sträng också har varit med om att utforma de tortyrinstrument som vi bankmän ibland tycker finns på det penningpolitiska området. Även där har emellertid en mängd intressanta grepp tagits. Jag tycker det var fint av honom att erkänna att den politik som fördes 1969—70 egentligen var i brutalaste laget. Det var då vi hade den 20-procentiga nedskärningen av chekräkningskrediterna, och det var då vi fick uppleva en ganska intressant räntesats på upplåning i riksbanken. Vid ett tillfälle var räntan 1 procent per dag, dvs 360 procent per år, vilket gav möjligheter för riksbanken att kraftigt skriva ned sina valutor och obligationer!

I och för sig tycker jag också att breddningen av sortimentet på det penningpolitiska området är glädjande. Man har arbetat med likviditets- och kassakvoter, utlåningstak m m. Man har också använt sig av det intressanta instrumentet att föra muntliga samtal med riksbankschefen — jag har själv upplevt det några gånger — när man har varit för generös i sin kreditgivning. Riksbankschefen har därvid klargjort sitt missnöje!

Den fjärde "glädjeflickan" tycker jag är att Gunnar Sträng och riksbankschefen tillsammans öppnade den internationella lånemarknaden. Det är också en metod för oss att få större flexibilitet.

För det femte tycker jag att riksbanken skall ha allt erkännande för att man har blivit mer flexibel när det gäller räntesättningen på obligationslån och annat.

Det finns en skönhetsfläck i penningpolitiken som den nu har blivit, nämligen den fastlåsnings inom "ormskinnets" som vi nu upplever. Det hade varit all right om vi hade varit beredda att driva samma hårda ekonomiska politik som Tyskland gjorde, men genom att vi av olika skäl inte kan göra det — och kanske inte heller

vill göra det — så bereder just denna fasthållning vid D-marken oss ganska stora problem.

Ett ämne som i dag inte är särskilt aktuellt, men som jag ändå vill säga några ord om, är myten om de fria avtalsförhandlingarna. Det var i mitten på 1950-talet, då vi ännu var unga och oskyldiga, som Economist lade fram den intressanta tesen om den trebenta stolen. Den gick ut på tre övergripande målsättningar — sysselsättning, balans i utrikes betalningar och ett stabilt penningvärde. Tesen var att pallen skulle välta omkull om man lade alltför stor vikt vid bara ett av de tre benen.

Problemet i dag är att politikerna dels har komplicerat situationen genom att man har låtit en rad andra målsättningar komma till, regionalpolitiska, fördelningspolitiska, miljöpolitiska osv, dels också för att man har det fastställda målet full sysselsättning. Det gör att parterna styrkemässigt inte är likställda i förhandlings-situationen.

Samtidigt har staten under 1950- och 1960-talen avstått från all inblandning i parternas på arbetsmarknaden förhandlingar, och det är något som måste respekteras. Men jag undrar om detta avstående från inblandning bl a hänger samman med att det är en målkonflikt mellan stabiliseringspolitik och partipolitik. Vi får ju inte glömma bort att 90 procent av alla förvärvsarbetande är löntagare; och politikernas uppgift och skyldighet är att värna om löntagarnas rätt och intressen.

Vad som skapar bekymmer är att samtidigt med att förhandlingsstyrkan hos löntagarna har ökat genom den fulla sysselsättningen — någonting som vi alla anser riktigt — så har den också komplicerats genom den solidariska lönepolitiken. Det har samtidigt skapat ett slags motståndsrörelse bland höglönegrupperna. Vi har sett hur löneglidningen har "rakat" i väg under marknadskrafternas inflytande.

Jag tror därför att frågan om arbetsmarknadsbalansen är viktig. Den lösning som den förra regeringen lade fram, och som innebar ett konstruktivt nytänkande, gick ut på att man erbjöd en skattesänkning mot att löntagarna i gengäld höll tillbaka sina lönekrav. Man kan för det första fråga sig om löntagarna alltid har avhållit sig från att kräva löneökningar under inflytande av denna utfästelse från statsmakterna. Man kan för det andra fråga sig om inte risken är stor för att löntagarorganisationerna förlorar mer och mer av sin självständighet genom detta byte, där politikerna erbjuder skattesänkningar via riksdagsbeslut mot att organisationerna i gengäld avhåller sig från förhandlingar med krav på stora löneökningar.

Jag kan inte presentera någon patentlösning men ser vissa risker i att löntagarorganisatio-

nerna kommer att rikta sin uppmärksamhet på andra sektorer och problem, om de blir berövade sin ursprungliga funktion, nämligen att förhandla med arbetsgivarna om löneökningar.

Gunnar Sträng:

Mina goda meddebattörer har ägnat tid och möda åt att betygsätta min ringa person. Självfallet skall jag inte svara med samma artigheter och stick av små taggar. Jag skall i stället försöka besvara några av de frågor som Erik Lundberg ställde.

Hur upplever ekonomerna Gunnar Sträng, sade han, och hur upplever Gunnar Sträng ekonomerna? På den senare frågan skulle jag kunna svara: ibland som lättmatrosor, som man tyvärr aldrig kan nonchalera! När Erik Lundberg talar om att Gunnar Sträng har vissa favörer när han gör sina prognoser, vilka man som vetenskapsman inte har, så förstår jag honom mycket väl. Det är alltid en fördel att inte vara bevandrad i de vetenskapliga irrgångarna när man är tvingad att göra en prognos och fatta ett beslut. Det blir mer lätthanterligt då. Till mitt försvar kan jag väl ändå säga, att jag baserar mina prognoser just på de slutsatser som de i statsförvaltningen fungerande nationalekonomerna efter troget studium har kommit fram till. Konjunkturinstitutet spelar en stor roll för varje finansministers prognosmakeri. Erik Lundberg är säkert den förste som ger mig rätt om jag tar av mig hatten för det ambitiösa arbete som konjunkturinstitutet på ekonomsidan presterar när det lämnar sina redovisningar till finansministern.

Erik Lundberg tog emellertid upp en fråga som jag gärna skall besvara. Han frågade varför en finansminister — i varje fall beskyllde han mig för att vara det — är så fast i vardagsfunderingarna över budgetens absoluta omfattning, storleken och graden av underbalanseringen samt den så att säga enkla kamerala funderingen på en fråga som budgetens roll i samhällsekonomin. Han var snubblande nära sanningen när han försökte tala om varför man som finansminister är tvingad att fundera på det sättet.

När man som finansminister har ett tjugotal mycket energiska kolleger, som var och en av naturliga skäl säger att det ämbetsområde som vederbörande har att förvalta är viktigare än de ämbetsområden som de andra förvaltar, så gäller det för finansministern att vara konsekvent i sitt agerande. Dessutom gäller det faktiskt att syssla med en "tråkig" och "tradig" sifferexercis för att få det hela att stanna inom rimliga gränser. Om en departementschef kommer till finansministern och vill ha ett visst be-

lopp för expansion på det eller det området men får till svar att han visst skulle få det om bara det samhällsekonomiska läget tillät det, så skulle han bli utomordentligt otillfredsställd och säga: Vad är det för blablabla som finansministern kostar på sig? Nej, finansministern måste tala om vilka medel som står till förfogande för olika områden. Först då kan hans argument tas på allvar. Den finansminister om inte fäster något avseende vid enkel budgetmatematik blir snart utlämnad — jag vill inte säga till vargarna, för det vore felaktigt — till krafter där man inte kan ana slutet.

Erik Lundberg sade att den ekonomiska politiken var bra under åren 1956—1965. Hans redogörelse var nästan bättre än vad jag själv skulle ha kunnat åstadkomma, när han talade om hur vi bättrade på och skapade incitament till ständigt ökade förmåner i investeringsfonderna och sedan släppte loss dem när vi trodde att det var riktigt. Vi hade en blandning av tur och skicklighet vågar jag säga, även om min blygsamhet i övrigt är stor.

Så säger Erik Lundberg att vi under åren 1971—1974 nog hade kunnat föra en politik med rikligare stimulansåtgärder än vad som blev fallet. Javisst hade man kunnat göra det, men då hade också försvarsmöjligheterna varit sämre under 1975 och 1976, när den internationella konjunkturen tog bort efterfrågan på väsentliga delar av vår exportindustri. Det var inte enbart så att vårt kostnadsläge låg högt, utan vi har ju varor som vi är tämligen ensamma om på den internationella marknaden. Jag tänker på skogsindustrins produkter, massa, papper, sågverksindustrins produkter, malm osv. Vi konkurrerar visserligen med USA, Kanada och Finland, men det gör vi i allmänhet med stor framgång. Om konjunkturen i Amerika är god tar man där hand om sin egen massa och den större delen av den kanadensiska. Då har vi i stort sett bara Finland att konkurrera med, och den europeiska marknaden räcker till för oss båda.

Konsumtionen av pappersmassa och efterfrågan på ovannämnda varuområden har emellertid under de senaste åren gått ned i Europa, och det har naturligtvis varit bekymmersamt för oss, med den betydelse de har för vår ekonomi.

Vi skall dessutom ha klart för oss att inte ens den som genom ödets skickelse har blivit placerad på finansministerposten, så att säga kan dirigera ett demokratiskt samhälle eller trycka på knapparna för att få det att fungera så eller så på det ekonomiska området.

År 1971 pågick avtalsförhandlingarna ungefär på samma sätt som nu vid motsvarande tidpunkt på året. Avtal träffades den 23 juni, men

jag hoppas att det inte skall dröja lika länge i år. Tidningarna liksom TV-rutan fylldes av dramatiska beskrivningar om den förmodade ofrånkomliga storstrejken. Sådant stimulerar inte precis företagen att investera. Krig eller fred på avtalsmarknaden är utomordentligt avgörande för industriföretagarna när det gäller att satsa för framtiden. Den nedgång som kunde avläsas under avtalsförhandlingarna 1971 var alls inte överraskande. Företagare ringde till mig varje dag och bad mig påverka parterna att göra upp. Vi vågar inte göra de investeringar vi vill göra, sade man. Om det blir konflikt eller generalstrejk, så står vi där.

Detta var således en faktor vid sidan av det politiska spelet, som hade en avgörande roll för nedgången i investeringstakten 1971.

1972 var i och för sig inget dåligt år. Tillväxten i ekonomin uppgick till ett par procent. Vi genomförde en reduktion av arbetstiden, som kan omvandlas i någon procent i BNP. Det var således ett ganska normalt år.

Inte heller 1973 var något dåligt år. Att vi fick en lugn löneemarknad 1974 berodde på att vi i slutet av 1973, när planeringen av 1974 års avtalsrörelse pågick som bäst, fick den våldsamma oljedramatiken över oss. Ingen visste över huvud taget hur svenskt näringsliv skulle överleva den situation som då uppstod. Att det blev en lugn och stillsam lönerörelse 1974 var följaktligen ingen överraskning.

År 1975 hade vi i stort sett kommit över de värsta följderna av oljekrisen. Överskottet i bytesbalansen hade dock förbytts till ett underskott. Men det fanns gott om arbete. Möjligheterna att träffa ett avtal var därför goda, och så skedde också.

Man kan tala om tre avtalsförhandlande grupper — staten beträffande de statsanställda, kommunerna beträffande de kommunalt anställda och SAF, LO och TCO när det gäller den fria marknaden. Frågan 1975 var vem som först skulle komma ut på arenan. Det blev så småningom staten som träffade en löneuppgörelse för den grupp anställda som inte har någon löneglidning eller ackord, utan för vilka lönerna är fasta. Det rörde sig om en lönehöjning på 11 procent för 1975 och 8 procent för 1976. Men så sade man sig att uppgörelsen på de andra fronterna kanske blir annorlunda, och därför infördes begreppet kontrollstation med möjlighet att i efterhand justera lönerna. Tio dagar efter statens uppgörelse kom kommunernas och låg ett par procent högre. Därefter kom SAFs uppgörelse med LO, TCO och framför allt PTK, som låg ytterligare några procent högre. Därpå gick den fria marknadens lönerörelse ut till lokala förhandlingar, och när det hela var över för 1975 kunde vi avläsa att dessa

”fria” lönerörelser hade åstadkommit en lönehöjning på 19 procent. Då utlöste sig kontrollstationerna på den statliga och kommunala sidan, som förde med sig påslag på de tidigare lönehöjningarna.

Detta är ett viktigt faktum värt att understryka. Vill vi ha en fri arbetsmarknad och fria lönerörelser, så kan sådant hända.

Nu kan man fråga sig om man med hjälp av den politiska apparaten kan strama åt, så att arbetsgivarna inte blir så generösa när det gäller att höja lönerna. Teoretiskt är det naturligtvis möjligt, men i praktiken är det svårare. Erik Lundberg kommer där tillbaka till sin gamla käpphäst, som vi diskuterade just i denna lokal när frågan var aktuell, nämligen en appreciering av den svenska valutan. Det var en del industrimän som vid det tillfället lade sig i debatten, och av någon anledning höll de med mig och tyckte att Erik Lundberg hade fel.

Om vi ser på den här omhuldade teoretiska funderingen att genom lämpliga apprecieringar minska betalningsmöjligheterna för industrin och samtidigt minska inflationsgraden via importen — det låter ju så bra — så möter man i det praktiska livet alltid resonemanget att industrin, om den har en chans att tjäna pengar, väl också skall få göra det, och det med hänsyn till de investeringar den då kan företa och de utbyggnader som kan åstadkommas. Det blir ju inte så mycket av aktieutdelning av dessa pengar, utan det blir en konsolidering av företaget, möjligheter att investera och därmed också möjligheter till expansion.

Jag har varit med om en enda appreciering under mina 31 år i den svenska regeringen, och det var i slutet av 1940-talet. Jag har i efterhand undrat om den var till särskilt stor välsignelse.

Hur många länder i världen arbetar egentligen med apprecieringar som ett normalt inslag när de hanterar den ekonomiska politiken? De flesta nationer befinner sig ju i samma situation som vi, nämligen en kraftig inflation och lönehöjningar i överkant. Jag kan inte påminna mig någon praktisk appreciering under de senaste 20—30 åren. Däremot finns det en lång rad deprecieringar. Det var amerikanerna som startade med dem och andra länder har följt efter. Man kan säga att det har varit en dold appreciering vad gäller utvecklingen av D-marken. Det har alltså inte varit någon egentlig målbestämd appreciering som en följd av ett politiskt beslut.

När Erik Lundberg kommer med det djärva förslaget att höja momsen kraftigare och balansera det med sänkta arbetsgivaravgifter, så är jag inte överens med honom. Varje höjning av momsen får effekt på levnadskostnaderna.

Man kan aldrig komma ifrån att den suveräna fackliga organisationen avläser graden av standardsänkning. Det hjälper inte med att presentera övertygande ekonomiska resonemang. Hårda bud med prisstegringar, som inte kan kompenseras med lönehöjningar, leder till konflikter med de hål i samhällsekonomi som dessa för med sig. Det här är politikernas dilemma och funderingar, som vännerna på den nationalekonomiska kanten är ganska befriade ifrån.

Den sk arbetsgivaravgiften har fått ett orimligt dåligt renommé i det här landet. Den uppgår i dag till 4 procent, högre är den inte. Den är avdragsgill vid taxeringen, och uppgår därför reellt till ca 2 procent. I vissa områden blir det reellt bara 1 procent i arbetsgivaravgift. De stora avgifterna utgörs av sjukförsäkrings- och pensionsförsäkringsavgifterna, som har förts över till arbetsgivarnas lonekonto. Där har man ännu inte utnyttjat alla de procent som står till förfogande. Fortfarande erlägger vi som skattebetalare en stor del av dessa försäkringsavgifter.

Här skall jag säga något som förmodligen är en överraskning för de flesta här. Arbetsgivaren, SAFs tidskrift, hade i ett nummer av den 13 mars en redovisning av vilka sociala avgifter man tar ut av arbetsgivarna i Västtyskland. Västtyskland är ju ett land som ofta sätts upp som ett föredöme i Sverige, bl a med åberopande av den ekonomiska utvecklingen. De sociala avgifter som arbetsgivarna där betalar uppgår till 62 procent av bruttolönerna. Jag har ingen anledning att tro att SAFs redovisning inte skulle vara korrekt. Motsvarande uttag ligger ungefär 20 procent lägre hos oss.

Eftersom detta avgiftsuttag hos oss sker i samråd med löntagarna och ingår som en del i lönepolitiken, så tycker jag inte att man i efterhand skall göra justeringar, vilket skulle vara att göra ingrepp i avtalslönerna och i arbetsmarknaden. Därför avvisar jag de tankegångar som Erik Lundberg för fram.

Penningpolitiken får bära en för stor roll, säger Tore Browaldh, och affärsbankerna fungerar som syndabocker. Det är då att ta till. Men dessa syndabocker lever ganska val. Var och en som läser deras balansräkningar — jag gör det å ämbetets vägnar — kan inte undvika att konstatera att de inte tillhör de plågade grupperna av svensk företagsverksamhet. Jag tycker de sköter sig väl och därför kan få tjäna pengar, så att de to m kan praktisera sina egna löntagarfonder! Det måste ju vara ett kriterium på att de i det avseendet även vinstmässigt ligger steget före den svenska företagsamheten i allmänhet.

Det är heller inte därför att vi vill ha er som syndabocker som vi har slagits för att ni

skall slippa socialisering, utan det senare är för att affärsbankerna, med den kontroll man har över dem via riksbanken och bankinspektionen, skall ha rättighet att fungera som fria företag i konkurrens med varandra. Det är säkerligen hälsosamt för kunderna.

Glädjande nog, sade Tore Browaldh, inrättade vi AP-fonderna som den stora sparkällan, vilken i sin tur har kunnat yngla av sig i olika dotterföretag i kapitalinstitutssammanhang. Så lät det kanske inte riktigt från början. Men vi har så småningom kunnat komma överens om att dessa fonder haft åtskilligt gott med sig.

Den här marknadsanpassade räntan har jag hört talas om vid många tillfällen. Nu är dess bättre svenska folket så pass irrationellt att bevekelsegrunderna för hushållssparandet och sparandet över huvud taget inte är att räntan alltid skall vara högre än inflationen, utan andra motiv ligger bakom. Känslan av att ha en slant på banken om något händer spelar en större roll för de breda grupperna än att affärsmässigt bedöma inflationsgraden och ränteavkastningen. Nej, man får föra fram andra motiv för räntesättningen än att den alltid skall vara positiv i jämförelse med inflationen.

Jag har delvis redan berört Tore Browaldhs funderingar om löne- och avtalssidan. I det stora ekonomiska dramat har vi naturligtvis faktorer som inte kan dirigeras vare sig genom politiska beslut eller nationalekonomiska övertygande argument. Vi har intressesmottagningarna på arbetsmarknaden och vi har organisationerna. Vi har accepterat linjen, att även om avtalsrörelserna inte alltid sker i en harmonisk atmosfär, så är det bättre att ha dem som nu än en statligt kontrollerad lönerörelse.

Jag skulle som ett allmänt omdöme vilja säga att just de starka fackliga organisationerna är till fördel för ett samhälle. Jag var med på den tiden då svenska fackföreningsrörelsen var svag. Det skapade svårigheter för stämningen på arbetsmarknaden. Det fanns professionella strejk-brytare som gjorde jobben, något som är ökänt för dagens generation. Fackförbunden hade inte på långt när samma förhandlingssits som de har i dag.

Vi har från andra nationer exempel på vad som blir följden av avsaknaden av en väl sammanhållen facklig rörelse — vilda strejker, odisciplinerat uppträdande och känslomässigt utbrutna konflikter med allt vad det innebär av störningar i samhällsmaskineriet. Så även om lönerörelserna någon gång slår över det reala resursutrymmet, så är det nuvarande systemet det bästa alternativet.

Tore Browaldh:

Man har under många år som en princip för den ekonomiska politiken haft någonting som man kanske inte alltid talar om men som kan uttryckas i en enkel formel — de låga vinster- nas ekonomi. Tanken utvecklades bl a i LOs betänkande Samordnad näringspolitik 1961. Man skulle genom å ena sidan finanspolitiska medel såsom arbetsgivaravgifter, moms, pris- kontroll i förekommande fall eller hård konkurrens samt låga tullar tillsammans med å andra sidan en solidarisk lönepolitik pressa ned priserna så mycket som möjligt. Därigenom skulle efterfrågeinflationen, framför allt från investeringsidan inom företagssektorn, dämpas. Man skulle få fram en strukturrationalisering, som kunde ge produktivitetsvinster, och man skulle också forskjuta inkomst- och förmögenhetsfördelningen till löntagarnas förmån. Samtidigt skulle man kreditpolitiskt kunna styra företagens investeringar bättre genom att de blev beroende av affärsbankskrediter.

Var har då hant? Under 1960-talet fungerade det här relativt bra. Men under 1970-talet har det visat sig vara en mycket besvärligare politik att genomdriva, därför att den har haft oförut- sedda konsekvenser. Detta med de låga vinster- nas ekonomi fungerar inte särskilt väl när pri- serna ständigt pressas uppåt.

Vidare har vi fått en mycket snabb struktur- omvandling. Tanken bakom denna filosofi, att det skulle finnas branscher som sög upp de fristallda arbetarna, har inte kunnat förverkligas. Jag kan som ett kuriosum nämna att man under 1950-talet talade om att varven skulle suga upp de fristallda textilarbetarna i Borås. Nu ser vi att strukturomvandlingen går fram också över verkstadsindustrin.

Dessutom är sambandet mellan lönsamhet och investeringsbenägenhet så påtaglig. Löns- samheten är helt enkelt för låg. Åren 1951 och 1974 var de två övervinståren. Under dessa två år nådde svensk industri i stort sett upp till det genomsnitt i fråga om avkastning på eget ka- pital som de amerikanska företagen har. Jag förstår att det uppstår fördelningsproblem och att tankar på lönefonder och annat kan dyka upp i sammanhanget.

Tanken på de låga vinster- nas ekonomi är nog farlig för 1970-talets Sverige. Det är någon nationalekonom som har sagt att man inte blir en bättre människa av att begå harakiri. Jag har en känsla av att strävan att till varje pris undvika att vinster- na och lönsamheten ökar in- nebar att man begår harakiri.

Erik Lundberg:

Gunnar Sträng sade att han upplevde oss eko- nomer som lättmatrosor, som man tyvärr aldrig kan nonchalera. Nu känner vi till att Gunnar Sträng har en enormt utvecklad debatteknik. Den är naturligtvis framvuxen ur hans över 50 år långa politiska erfarenhet. Han har en ena- stående förmåga att gripa ut den del av ens argumentering som det är lättast att bemöta och sedan hålla ett eget föredrag kring detta. Det har jag råkat ut för under alla de år som jag har debatterat med Gunnar Sträng.

Låt mig säga att apprecieringen i augusti 1946 följdes av en urusel, alltför expansiv fi- nanspolitik, men den var inte Gunnar Sträng skyldig till. Om en appreciering skall lyckas, måste den stödjas av en adekvat ekonomisk po- litik. Se t ex hur man i Schweiz har genomfört successiv appreciering jämte en enormt åtstra- mad ekonomisk politik med resultatet att infla- tion från utlandet mer eller mindre fullständigt eliminerats. En appreciering hos oss är emeller- tid givetvis inte alls aktuell — den var det 1974— 1975. Jag tycker det var synd att Tore Bro- waldh inte talade mer om orsakerna till de låga vinster- na och varför det är så svårt för svensk industri att utvecklas. Det är svårt för rege- ringen att bedriva subventionspolitik under så lång tid som man nu tvingats göra. Den främsta orsaken är naturligtvis att lönekostnaderna bli- vit för höga i förhållande till de internationellt bestämda priserna. Det är både synd, fel och obekvämt att försöka rätta till detta med en starkt återhållsam politik som för med sig ar- betslöshet under lång tid. Man skall rätta till det som är fel och inte vidta generella restri- ktionsåtgärder. Sådana gör bara att det tar läng- re tid att uppnå jämvikt.

När jag presenterade min idé om sankt ar- betsgivaravgift och höjd moms, så tog typiskt nog Gunnar Sträng bara upp frågan om mom- sen i sin kommentar och underkände min idé i fråga om den. Men min tanke var att en momshojning delvis skulle kompensera en sänkt arbetsgivaravgift.

I Tyskland är, som Gunnar Sträng själv sade, arbetsgivaravgiften mycket högre än hos oss, men jag tycker kanske inte man kan dra några direkta slutsatser av det. Det är ju summan av löner och arbetsgivaravgifter det är fråga om. Men dilemmat är att vad vi med sådan elegans åstadkom 1931 och 1949 är så förtvivilat svårt att upprepa i en situation då konfrontationen är så påtaglig mellan oppositionen och regerings- partierna och då samarbetsviljan är minimal.

Till viss del var det svårt redan 1949, men det klarade sig, och vi levde väl av den stora deprecieringen då ända fram till 1965. Men nu

är det konfrontationer i uppfattningen om vinst, lönesummor, kapitalägarnas förmögenhet m m. Hur Bertil Ohlin än försökt visa hur liten roll avkastningen på kapital efter skatt spelar i fråga om inkomstfördelningen så är varje vinstförbättring en symbol för en politik som man inte kan acceptera. Ekonomers argumentering att en depreciering och/eller en sänkning av arbetsgivaravgifterna bör leda till både vinstökning och höjda reallönesummor hjälper inte mot oppositionens symbol- och tabutänkande. En förklaring till att en "vinstvänlig" politik blivit tabubelagd kan vara — antar jag — att det kanske vore en "katastrof" för partiet och för landet om den nuvarande regeringen verkligen lyckades åstadkomma en kraftig expansion av den svenska ekonomin i anknytning till uppsvinget i utlandet och därmed seglade in i en högkonjunktur valåret 1979. Det kanske är här skon klämmer. Det var så mycket enklare på den gamla goda tiden som Gunnar Sträng och jag upplevde, då åsikterna inte gick så starkt isär och misstänklighöret av olika uppfattningar inte var så utpräglat som nu.

Gunnar Sträng:

Jag skall självfallet avstå från att dissekera Erik Lundbergs sätt att argumentera, utan jag vill ge honom rätten att argumentera på precis samma sätt som jag. Om han hittar någonting hos mig som han kan attackera, så får han gärna göra det. Det tillhör debattens grundregler.

I sitt första inlägg anklagade Erik Lundberg mig för att ha drivit en för hård finanspolitik med för mycket åtstramningar. Min allmänna filosofi är den, att i ett samhälle som vårt med så starka fackliga organisationer, där ingen är bortglömd, från mannen på verkstadsgolvet till professorer, läkare, kirurger, regeringsråd m fl, så bevakar de olika grupperna varandra inte bara i absolut utan även i relativ mening. I ett sådant samhälle är det aldrig någon risk för att efterfrågan på konsumtionssidan blir för låg, annat än i nationalekonomernas fantasi. Därför har jag alltid hävdat att det viktigaste är att ett samhälle skaffar sig resurser för investeringsexpansionen, det må vara på den privata eller offentliga sidan. Den privata konsumtionen tar alltid förr eller senare ut sitt i alla fall.

Då är det riktigt att föra en stram finanspolitik. Men man skall naturligtvis vara beredd att göra selektiva uppmjukningar när sysselsättningsmotiven så erfordrar. Det kan bli tal om sådana rent lokalt eller i vissa branscher, men det ger inte absolution för att släppa efter på den generella åtstramningen.

Vi har fått en för låg lönsamhet, säger Tore

Browaldh. Jag kan trösta honom med att säga att risken är stor för att det skulle ha varit ännu sämre om vi hade lyssnat på Erik Lundbergs flitiga argumentation om appreciering av den svenska valutan. Så länge man avstod från den så fanns det ju ändå vissa möjligheter för den svenska företagsamheten att skaffa sig litet reserver.

Jag tog i ett tidigare inlägg upp frågan om lönefonderna och trodde att det skulle bli debatt om dem, men mina meddebattörer har varit så fyllda av andra ting att det inte har hunnits med. Hur skall man rent allmänt kunna skapa intresse kring frågan att stärka företagens finansiella ställning, något som skulle ge större försvarsmöjligheter, större investeringsmöjligheter och större expansionsmöjligheter? Jag är inte alls främmande för tanken att ett direkt delägarskap hos löntagarna i förmögenhetsbildningen — jag ger mig inte in på detaljerna — skulle medföra ett intresse bland löntagarna för den kapitaluppsamling i företagen som man traditionellt brukar kalla för vinst.

Jag har läst Bertil Ohlins artiklar med stort intresse, där han bl a talar om hur mycket som går till utdelning respektive löner — två storheter som inte är jämförbara, vilket jag är den förste att erkänna. Men i den praktiska verkligheten är det ändå så att så länge de anställda inte får någonting med av den ackumulering i förmögenhetsprocessen som sker, så kan man inte få den allmänna accept för förmögenhetsbildning som kunde vara en lämplig drivfaktor i den allmänna utvecklingen. Vi får upphöra med den vulgära diskussionen om löntagarfonderna, vilken vi mötte under valrörelsen 1976. Vi måste i stället se med förstånd och allvar på problemet samt försöka lösa det inom de allra närmaste åren.

Erik Lundberg:

Jag har hört mig själv säga att det endast är genom missförstånd mellan intelligenta män som en diskussion kan fortgå, och Gunnar Sträng har lyckats förlänga debatten.

Jag menade aldrig att apprecieringen skulle "klå" företagen och nedbringa deras vinster. Meningen med en appreciering var i stället att förhindra prisstegringsimpulser utifrån och därigenom också lönekostnadsstegringar samt att, vid bibehållande av vinstmarginaler, få en lägre prisstegringstakt. Detta är teorin, men den är — vilket jag måste erkänna — svår att tillämpa i vår politiska verklighet.

Sedan är jag ense med Gunnar Sträng om att en lösning på frågan om att få en större tolerans för ett förbättrat vinstläge, det är att ge löntagarna delaktighet i förmögenhetsbild-

ningen. Men det tar tid innan ett nytt system hinner genomföras och vi befinner oss i en prekärr situation. Jag och många ekonomer med mig ser ytterst allvarligt på att vi inte bara förlorar marknader genom för höga priser och kostnader, utan också att det är så förtvivalat svårt att få igen dessa marknader. Många av våra kunder på kontinenten har fått nya leverantörer, och det blir inte lätt att återerövra förlorade marknader. Svårigheterna ökar med tiden. Därför är det brådskande att vidta åtgärder.

Tore Browaldh:

Det finns en argumentkedja som jag tycker man alltid måste hålla i minnet när man diskuterar ekonomisk politik, och den har bäring på dagens problem. Först måste vi försöka uppnå jämvikt i betalningsbalansen, och det bör ske inom 5—10 år. Det betyder i sin tur att vi måste öka exporten. Det kan vi inte göra om inte kostnaderna per producerad enhet minskar, vilket bl a kräver större industriinvesteringar. Med dagens dåliga lönsamhet för företagen kan

vi inte åstadkomma sådana. Flertalet företag uppvisar brist på soliditet och solvens i balansräkningarna. Företagen måste tillföras en större andel eget kapital för att vi skall kunna klara detta problem. Det betyder i sin tur att företagen på något sätt måste åstadkomma större lönsamhet men sannolikt också att de måste få till stånd en större volym nyemissioner. Där uppstår problemet hur man skall kunna transformera hushållssparandet till riskvilligt sparande.

Alla övriga sparkällor håller på att minska. AP-fonderna minskar i förhållande till BNP, staten lär inte på bra länge kunna spara och kommunerna har aldrig kunnat spara särskilt mycket. Också företagssparandet har tyvärr gått ned. Det återstår därför bara hushållssparandet.

De viktigaste inslagen i den här argumentkedjan är därför, som jag ser det, dels att på något sätt transformera hushållssparandet till riskvilligt kapital, dels få upp lönsamheten och, som Erik Lundberg sade, det är väldigt brådskande eftersom vi riskerar att hoppa över högkonjunkturen och det är svårt att återvinna marknadsandelar.